

*«Смерть у Венеції»
та інші новели*

Thomas Mann

DER TOD IN VENEDIG

und andere Kurzgeschichten

Laboratoria

· Kyjiw ·

MMXXIII

Томас Манн

СМЕРТЬ У ВЕНЕЦІЇ

та інші новели

Переклав з німецької

Євген Попович

Лабораторія

· Київ ·

ММХХІІІ

УДК 821.112.2-3(081)

М23

Літературно-художнє видання

Манн Томас

М23 «Смерть у Венеції» та інші новели / пер. з нім. Євген Попович. — К. : Лабораторія, 2023. — 312 с.

ISBN 978-617-8206-04-8 (паперове видання)

ISBN 978-617-8206-06-2 (аудіокнига)

ISBN 978-617-8206-05-5 (електронне видання)

Видавництво «Лабораторія» пропонує українським читачам том вибраної новелістики Томаса Манна у класичних перекладах Євгена Поповича (1930–2007). Інтелектуальна, некваплива, стилістично довершена проза принесла цьому німецькому письменникові Нобелівську премію з літератури за 1929 рік. Філософська глибина поєднується у його романах з тонкими психологічними деталями, і в підсумку виходить портрет людини на тлі складної епохи. Це автор старої, перевіреної часом школи, яка шукала передусім художньої правди і не приносила свої ідеали в жертву ні тоталітарній державі, ні швидкому успіху.

УДК 821.112.2-3(081)

Друкується з незначними правописними змінами за виданням:

Томас Манн. *Трістан: новели* (серія «Зарубіжна новела», книжка 22. Київ: Дніпро, 1975).

Літературний редактор видання 1975 року Олекса Логвиненко.

Коректорка Алла Кравченко. Верстальниця Олена Білохвост.

Тексти підготувала Олександра Олійник. Технічний редактор Микола Климчук.

Художня редакторка Оксана Гаджій. Маркетинг Ірина Юрченко,

Анастасія Кулик, Юлія Баженова. Завредакції Віталій Тютюнник.

Координаторка редакції Марина Кичак. Відповідальний за випуск Антон Мартинов.

Підписано до друку 04.10.2023. Формат 60×90/16. Друк офсетний. Тираж 4000 прим.

Замовлення № ЗК-006976. Надруковано в незламній Україні видавництвом «Лабораторія»

в АТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус», вул. Різдва, 11, м. Харків, Україна, 61011.

Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019. www.globus-book.com. Термін придатності необмежений.

тов «Лабораторія», пр. Степана Бандери, 6, м. Київ, Україна, 04073,

тел. (097) 975-52-23, info@laboratoria.pro. Свідоцтво ДК № 7100 від 14.07.2020.

Висновок Держ. сан.-епідем. експертизи № 12.2-18-1/28536 від 17.12.2020.

Усі права застережено. All rights reserved by S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main. Originally published as *Der Tod in Venedig* by Thomas Mann

ISBN 978-617-8206-04-8 (паперове видання)

ISBN 978-617-8206-05-5 (електронне видання)

ISBN 978-617-8206-06-2 (аудіокнига)

Copyright © S. Fischer Verlag, Berlin 1913. Originally published as *Tonio Kröger* by Thomas Mann. Copyright © S. Fischer Verlag, Berlin 1903. Originally published as *Tristan* by Thomas Mann. Copyright © S. Fischer Verlag, Berlin 1903. Originally published as *Mario und der Zauberer* by Thomas Mann. Copyright © S. Fischer Verlag, Berlin 1930
© Євген Попович, правонаступники, 2023
© Олена Гусейнова, передмова, 2023
© ТОВ «Лабораторія», виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2023

ЗМІСТ

Олена Гусейнова
Весела недовіра
і мала проза Томаса Манна
· 7 ·

ТРІСТАН
· 19 ·

ТОНІО КРЕГЕР
· 73 ·

СМЕРТЬ У ВЕНЕЦІЇ
· 149 ·

МАРІО І ЧАРІВНИК
· 243 ·

ВЕСЕЛА НЕДОВІРА І МАЛА ПРОЗА ТОМАСА МАННА

Олена Гусейнова

У 1914 році Томас Манн разом з родиною переїхав до вілли «Поші» в мюнхенському Герцогпарку. Район був для заможних. Таким, зрештою, і залишився. Про це нещодавно навіть зняли серіал «Герцогпарк»: чотири сильні жінки відчайдушно захищають від нахабного забудовника свій тихий зелений і нескінченно дорогий район на березі річки Ізар. Томас Манн поселився у віллі, вже будучи відомим автором — «Будденброки» і «Смерть у Венеції» вже вийшли друком, — тож цілком міг дозволити собі жити тут з дружиною Катею та чотирма дітьми — Ерікою, Клаусом, Голою і Монікою (незабаром у Маннів народяться ще донька і син — Елізабет і Міхаель).

Саме в цьому будинку сталася історія про інжир. Ішла Перша світова війна, економічні втрати Німеччини зростали, і ласощів до вечері ставало все менше, навіть у таких розкішних віллах, як «Поші». Одного вечора, коли все смачне було чесно поділене між дітьми, на столі залишився ще один інжир. Видатний німецький письменник, майбутній лауреат Нобелівської премії Томас Манн взяв цей інжир і переклав на тарілку старшої доньки Еріки, яку, кажуть, любив найдужче. Інші діти були вражені, а Манн лише зауважив, що до несправедливості світу краще звикати з дитинства. Еріка любила переповідати

цю історію, тож вона потрапила до журналістів і навіть у книжку документалістики Андреа Вайс «У тіні Зачарованої гори».

Припускаю, що Томас Манн дійсно міг добре уявити несправедливість цього світу. Адже він жив і творив тоді, коли водночас розроблялися ліки проти невиліковних хвороб та вибухали великі війни. Коли можна було написати роман про занепад власної родини у маленькому німецькому містечку і купити розкішну віллу у великому німецькому місті. Коли назва маленького польського містечка перетворювалася на синонім слова «катастрофа». І коли вибір між справедливим і несправедливим не був нічим обумовленим. Втім, до таких усюдисущих історій я б воліла ставитися з веселою недовірою, саме з такою, яка дозволяє такі класичні тексти, написані майже сто і перекладені майже п'ятдесят років тому, читати й не нудитися суперечливими уявленнями людини XX століття про себе та справедливість.

Полуниця під час холери і «СМЕРТЬ У ВЕНЕЦІЇ»

У 1975 році у видавництві «Дніпро» вийшла книжка малої прози Томаса Манна «Трістан». Чотири оповідання переклав Євген Попович, а передмову написав Дмитро Наливайко. Це був рік століття з дня народження Томаса Манна, і «Нью-Йорк таймс» писала про «манноманію», яка охопила світ. Фахівці зліталися до маннівських святинь: у Любек, Мюнхен, Цюрих та Веймар. Університети опублікували чернетки «Зачарованої гори», журналісти знімали дітей Манна (тих, які ще були живі), у Каті Манн виходила

книжка спогадів, самі лише американські видавці зуміли продати майже півмільйонний тираж «Смерті у Венеції».

В українській книжці 1975 року «Смерть у Венеції» — третя новела — наче захована. Наливайко пише про неї лише кілька абзаців, утім ризикує і навіть говорить про вагу «еротичної стихії», та все ж «Смерть у Венеції» він найбільш детально аналізує у своїй передмові. Ця новела дійсно глибоко інтертекстуальна, і пояснення того, що таке «Посейдонові коні», або викриття прихованих цитат з «Оди до Венеції» Байрона, дійсно допомагають читанню. Проте весела недовіра, з якою я сьогодні читаю цю передмову і коментарі до «Трістана», свідчать про те, що «Смерть у Венеції» була центральною новелою. За чотири роки до цього, у 1971 році, на Каннському фестивалі Лукіно Вісконті презентував фільм «Смерть у Венеції», що дивом потрапив на Московський кінофестиваль. Навряд чи цей фільм був у широкому українському прокаті тих часів, але «Смерть у Венеції» озивається в романі Юрія Андруховича «Перверзія», як і в романі Філіпа Рота «Людське тавро». Зрештою, «Смерть у Венеції» виходить за межі літературного життя і стає в пригоді, коли треба говорити, наприклад, про забруднення повітря в Італії, злочинність, кокаїн та смертну кару. Саме неміту полуницю, яку брудними руками їв Густав фон Ашенбах в охопленій епідемією холери Венеції, згадували ми, ризикуючи випити горнятко кави в охоплених карантинном містах під час пандемії.

У травні 1911 року тридцятип'ятирічний Томас Манн з дружиною Катею та старшим братом Генріхом справді відпочивали у Венеції. Сюди вони припливають кораблем з острова Бріуни (тепер це Хорватія) і селяться в готелі

«Байнс» на острові Лідо. І в перший же день Томасу в око впадає Владіслав. Владіславу чотирнадцять років, він невимовно вродливий. Але «Смерть у Венеції» — це не автобіографічна новела, хоча Манн у 1930 році в «Штрихах до мого життя» і говорить, що в цій історії немає нічого вигаданого. Навіть венеційська духота, сморід і спроби від усього цього втекти туди, де повітря свіжіше, — усе це правда. Не вигадані навіть роман про Фрідріха Великого і дослідження про дух і мистецтво. Ці тексти Томас Манн планує писати у венеційській відпустці, втім, напише їх Густав фон Ашенбах — вигаданий Манном старий та втомлений письменник, захоплений красою юного поляка.

Ашенбах гуляє вулицями Мюнхена, поки його не охоплює жага подорожей, і ось він уже в нічному поїзді до Трієста, потім на мокрій палубі пароплава, готового плисти до Венеції. Оповідь ускладнюється, насичується алюзіями, все голосніше чути музику Вагнера і тези Фройда. А ще «Смерть у Венеції» глибоко платонічний текст. Раціональна втеча, яку досліджує Платон у діалозі «Федр», — один із можливих ключів до «Смерті у Венеції». Зрештою Манн кілька разів цитує цей діалог Платона в новелі. Ашенбах переслідує юнака. Він не знаходить собі спокою. Він одержимий і не може цього ні пояснити, ні зрозуміти. Або хоча б розділити з кимось. Він може тільки соромитися. Ашенбах, який не любить насолод, обертається на того, для кого життя зводиться до єдиної насолоди — бачити до болю прекрасного юнака. Відтак знаменитий автор епопеї про Фрідріха Пруського та оповідання «Нікчемний», майстер довгих і старанних міркувань про моральний подвиг, що неможливий без глибокого знання,

фактично зникає. Натомість з'являється той, хто без вагань залишається в місті, у якому починається епідемія холери; той, хто дозволяє венеційському перукареві розмалювати собі обличчя, щоби здаватися молодим і свіжим; той, хто безстрашно їсть брудними руками немиту полуницю просто посеред міста. У діалозі «Федр» є уривок, де Платон застерігає приходити до порога поезії без одержимості та нестями, із самим тільки терпінням, старанням і бажанням плести яскравий килим образів, а той, хто прийде, — стане посереднім поетом, говорить Платон. Нова завершується смертю Ашенбаха. Вражений світ шанобливо приймає звістку про смерть знаного письменника. І весела недовіра нагадує, що він помер від холери, а не від одержимості красою.

ОБМОВКИ ПО ФРОЙДУ І «ТРИСТАН»

У 1936 році Томас Манн вітав Зігмунда Фрейда з ювілеєм. Фрейду виповнювалося вісімдесят років. Святкування відбувалося у Відні. Три роки тому Томас Манн втік з Німеччини, бо до влади прийшов Гітлер. Офіційно Манн усе ще мав німецьке громадянство, але лишалося всього кілька місяців до його втрати. Фрейд усе ще був професором Віденського університету, втім, через два роки він утече з Австрії.

Манн виголосив офіційну промову, публіка в Концертхаусі довго аплодувала, потім був ювілейний бенкет у готелі «Імперіал». «Аналітичне знання змінює світ, — говорив тоді Томас Манн, — воно приносить веселу недовіру, ми стаємо підозрілими й так викриваємо махінації наших душ. Ця недовіра вже прокинулась, а отже, ніколи

не засне». Це звучало дуже оптимістично, як і має звучати на останньому святі європейської культури. Припускаю, Манн дійсно вірив, що людський розум за будь-яких умов відрізнити удаване від реального, а сумнів захистить світ від катастрофи.

Коли Манн пише новелу «Трістан», Фройд пише роботу «Психопатологія повсякденного життя» (щоправда, друком «Трістан» вийде раніше). Втім, про фройдівські обмовки — крізь які проступають витіснені почуття, думки й сама реальність — згадуєш, коли читаєш, як звертається до головної героїні її чоловік: «Не поспішай, Габріело, take care, серце моє, не розтуляй рота!».

Дія відбувається в санаторії. Герої хочуть вірити, що всі проблеми — від туберкульозу до банкрутства — можна вирішити поїздкою в санаторій, піднявшись високо в гори, гуляючи берегом моря чи хоча б серед великого саду, з гротами, арками й альтанками. Манн повернеться сюди в «Зачарованій горі» і приведе із собою інших письменників. Тут побувають чи не всі — від Шолом-Алейхема до Роба-Гріє, від Хвильового до сценаристів серіалу «Дев'ять незнайомців». У «Трістані» ж поважний бюргер Клетеріан привозить у санаторій свою дружину Габрієлу. Габрієла хворіє, кашляє, її лихоманить. Саме такими є симптоми туберкульозу. Чоловік Габрієли натомість певен, що хворіє вона «на дихальне горло». «Слава богу, не на легені», — додає він і забороняє дружині кашляти. В санаторії з цими рекомендаціями погоджуються і наказують Габріелі дотримуватися цілковитого спокою і нічого не брати до серця. У санаторії Габрієла зустрічає письменника Шпінеля, який нічим не хворіє, а живе тут, бо «не може обійтися без ампіру». Конфлікт між Клетеріаном

і Шпінелем неминучий. Ось вони, протилежності: діонісійський Шпінель, який прагне вічного ампіру і пише рафіновані романи, і раціональний Клетеріан, у якого все гаразд і з травленням, і з гаманцем. Здається, Габріела має обрати між тим, хто прагне вічної краси й любові, і тим, хто здатен оцінити смак кави й булочок. Клетеріан залишає Габріелу в санаторії, а Шпінель спонукає її зіграти «Трістана та Ізольду» Вагнера. І поки Клетеріан вірить, що Габріела не помре, бо в неї «лише дихальне горло», а Шпінель уявляє, що забрав Габріелу у всеосяжну країну блаженства, здоров'я Габріели безнадійно погіршується, і вона помирає. А конфлікт між Клетеріаном і Шпінелем виявляється позірним, адже і діонісійський митець, і прагматичний бюргер не здатні прийняти реальність, у якій Габріела хворіє на туберкульоз, а антибіотиків ще не існує. Вона помирає не від банальності бюргерського світогляду чи смертельної сили мистецтва, а від сухот.

Томас Манн іронізує у «Трістані». Його іронія стосується непорушної єдності — любові, музики і смерті, незгасимої зірки його юності, Вагнера, і навіть тональної нестабільності його музики. Саме музику — а отже, символічне і підсвідоме — Манн наділяє здатністю відкривати витіснені бажання і затаєну агресію, що дозволяє розпізнати реальність.

На ювілеї у Фройда Манн згадував, що сам Фройд називав свою теорію «смугою нерозораної землі, яку вдалося відхопити в забобонів та містики», і цитував Гете — репліку Фауста, який звертається до Мефістофеля з проханням допомогти досягнути, «як одвести від узбережжя води, як побороти непокірний вир і звузити вологи тої шир». Манн припускає, що рух символічним і підсвідомим

може витверезити світ. Ба більше, що це витверезіння буде веселим. Я ж думаю про те, а чи не було слово «веселий» тут обмовкою. По Фройдю.

РЯТІВНА АМНЕЗІЯ І «ТОНІО КРЕГЕР»

У 1933 році Манн насолоджувався славою і комфортом. Йому було п'ятдесят дев'ять років. Він жив у тій самій віллі, де колись не зміг розділити інжир між своїми дітьми. За гроші від Нобелівської премії він звів ідилічний літній будинок у Литовському містечку Ніда на Балтійському морі. В гаражі у Томаса Манна стояли два великих автомобілі. Він багато подорожував. Новина про те, що президент Німеччини Пауль фон Гінденбург призначив Гітлера канцлером, застала Манна в мандрах. Перспектива вигнання видавалася йому зловісною. Він писав у цей час про себе як про «надто доброго німця», надто залежного від своєї мови й культури. Він не був готовий до втечі, вдома він залишив недописаний роман і таємний щоденник.

У новелі «Тоніо Крегер» чотирнадцятирічний хлопець закохується (спочатку в Ганса, який любить книжки про коней з прегарними ілюстраціями, а потім у веселу Інгу), дорослішає, переїжджає до Мюнхена і наполегливо шукає гніт важкого життя, щоби бути добрим поетом. Між вимушеною втечею Манна і цією новелою — тридцять років. Манн встиг написати есеї «Міркування під час війни» та «Роздуми аполітичного». Він писав про події Першої світової війни як про «очищення» і «визволення», встиг відмовитися від цих ідей і почати розмірковувати про провину німців у розв'язанні Першої світової. Цю маннівську рятівну амнезію та культ рівноваги можна добре

побачити в новелі «Тоніо Крегер». Боротьбі за рівновагу підпорядковані всі життєві колізії Тоніо — від нещасливих закоханостей до помилкового арешту і, зрештою, до діалогу з російською художницею Лизаветою Іванівною. Вступаючи в діалог з нею, Тоніо опиняється там, де почуття буцімто ладні впливати на реальність. Ось він демонструє Лизаветі своє постаріле змарніле обличчя, ділиться втому від літератури та називає російську літературу «святою».

Чеслав Мілош писав про те, що в юності дуже любив цю новелу Манна. Здається, в цьому діалозі з російським сентименталізмом окреслювалася тема, яка хвилюватиме і самого Мілоша: письменник, який намагається залишатися холодним, але дотепним; намагається тримати баланс у світі, де відбувалися злочини — нацистські, сталінські (і тепер російські) — проти людяності; може знайти слова, з якими можна пройти крізь досвід, у якому не лишається мови, яку ти впізнаєш, — досвід, що паралізує. Це неодмінне відчуження письменника, що тримається за найглибшу і найпотаємнішу любов, яка належить живим, щасливим, приязним і звичайним людям, народжує мову, що може розвіяти німоту.

У травні 1933 року Німецький студентський союз спалив понад двадцять тисяч книжок на площі Державної опери. Книжки ці визначили як «ненімецькі». Горіли Ейнштейн і Кафка, Цвейг і Гофмансталь, Деблін і Шніцлер. Горіли книжки старшого брата Томаса Манна, Генріха. Та книжок самого Томаса там не було. Біографи це пояснюють захистом давніх друзів, наприклад Ернста Бертрама, з яким Манн активно листувався в часи, коли писав «Роздуми аполітичного», і який вітав спалення книжок

словами, що у вогонь має піти все, що не зродилося з чистої волі, все, що спокушає. Проте недовіра, тепер не така вже і весела, підказує, що найкраще Томаса Манна захищало його мовчання.

ЛАБІРИНТ СПІВУЧАСТІ Й «МАРІО І ЧАРІВНИК»

У 1924 році старший син Томаса Манна Клаус написав п'єсу «Аня й Естер». У п'єсі йшлося про двох хлопців і двох дівчат, які були закохані одне в одного. Наступного року актор Густаф Грюндгенс захотів поставити п'єсу, але так, щоби чоловічі ролі в ній виконували сам Густаф і Клаус. Клаус погодився. До них приєдналися Еріка, сестра Клауса (та сама, котрій колись дістався цілий інжир), і Памела Ведекінд, дочка драматурга Франка Ведекінда (автора скандальної п'єси «Пробудження весни» про репресовану сексуальність у німецькій культурі XIX століття, яку забороняли й цензурували майже все XX століття і за якою у XXI столітті поставили мюзикл на Бродвеї).

В жовтні 1925 року Клаус, Густаф, Еріка і Памела зіграли «Аню й Естер» в Гамбурзі. П'єса мала успіх, можливо, тому, що розпізнати, хто в кого насправді закоханий було дуже просто; можливо, через те, що Густаф і Клаус грали з щедро нафарбованими губами; а можливо, тому, що у виставі грали діти знаменитих письменників. Через рік після скандальної вистави Манни відпочивали в Італії, де при владі був Беніто Муссоліні, (що, звісно, впливало на курортне життя). Ця атмосфера згодом стала основою для новели «Маріо і чарівник». Торре ді Венере — вигадане містечко, повітря в якому наповнене злістю,

роздратуванням і напруженням. Тут занадто жарко, занадто людно, найкращі столики в ресторані призначені тільки для «своїх», чужинців туди не пускають, готельні обіди несмачні, розпечена порожнеча неба і громадська мораль нависають і тиснуть. Дискомфорт досягає апогею, і тут у новелі з'являється кавальєре Чіполла. Він називає себе чарівником, насправді ж він гіпнотизер, талант якого тримається на маніпуляціях і приниженнях. Маріо, милий місцевий офіціант, у якого персонажі новели щодня замовляють шоколад і бісквіти, теж опиняється на виставі. Чаклун спокушає Маріо. Аудиторія з огидою спостерігає за цим, втім, добровільно потрапляє у лабіринт співучасті. Маріо виходить з трансу і вбиває чарівника двома пострілами з пістолета, який навіть не схожий на справжню зброю. Манн писав, що в цій новелі немає нічого вигаданого, окрім фіналу, який придумала його старша донька Еріка. Сюжет викликає спокусу інтерпретувати «Маріо і чарівника» як антифашистський політичний текст, покликаний захищати демократичні цінності, де кінець тирана неминуче настає тоді, коли він порушує цілісність іншої людини. Всеприсутня недовіра нагадує, що Еріка та інші діти Манна називали батька *Zauberer*, тобто Чарівник. Так стає помітною таємна симпатія до Чіполли. В самому ж чаклуні проступають риси Клінгзора з опери Вагнера «Парсифаль», та й самого Вагнера, якого Манн називав небезпечним, але привабливим чаклуном, який здатен гіпнотизувати і проникати у найпотаємніше. Імовірно, Манн знову шукає рівноваги, цього разу між чистим мистецтвом і політичною відповідальністю.

У вересні 1933 року в Амстердамі виходить перший номер антинацистського журналу *Die Sammlung*, укладачем

якого був син Томаса Манна Клаус. Клаус закликає німецьких письменників не мовчати. На заклик відгукнулись Макс Брод, Бертольд Брехт, Деблін, Фейхтвангер. Томас Манн мовчав. У 1936 році Клаус Манн дописав роман «Мефістофель», де «сховав» гнів на батька (дослідники так і не з'ясували, чи Томас Манн це зауважив). Еріка ж писала батькові гнівні листи, називала його мовчання «ножем у спину», натякала на розрив. Манн просив час на роздуми. Еріка гнівалася ще сильніше. Зрештою Катя Манн почала писати чернетку з офіційним зверненням замість чоловіка. Манн дописав чернетку. Це було його перше публічне звернення, де він виступ проти нацистів.

* * *

У «Книзі сміху і забуття» Мілан Кундера згадує новелу Томаса Манна, написану в останній рік XIX століття. Вона називається «Шафа для одягу». Смертельно хворий юнак сідає в поїзд Берлін—Рим, виходить на невідомій станції, блукає містечком, знімає кімнату і знаходить у ній шафу. Невідомо, чи доїхав юнак кудись цим поїздом, Кундері важить інше: крихітний епізод, у якому юнак прислухається до дивного звуку, епізод, без якого в новелі нічого не змінилося б. Кундера вважає, що так Манн залишає у своїй густій оповіді місце тиші. Безцінне місце, у якому можна забути про недовіру. З цієї тиші може народитися будь-що. Наприклад, рішення перекласти українською оповідання «Шафа для одягу», а ще «Безладдя та раннє горе» і «Обдурену».

ТРИСТАН

Ось він, санаторій «Затишок»! Довгий головний корпус і бічна прибудова, витримані в прямих лініях, біліють серед великого саду, мило оздобленого гротами, арками й невеличкими альтанками з кори дерев, а за шиферними дахами стіною здіймаються до неба ялиново-зелені гори, плавно переходячи одна в одну.

Заклад цей здавна очолює доктор Леандер. Він носить чорну роздвоєну бороду, кучеряву й цупку, мов кінський волос, яким набивають меблі, окуляри з товстими, блискучими скельцями і має вигляд людини, яку наука загартувала, зробила черствою і сповнила спокійним, поблажливим песимізмом. Суворий і неприступний, він цими своїми рисами тримає в покорі хворих — людей надто слабких, щоб самим встановлювати собі закони і дотримуватись їх; вони віддають йому своє майно за право перебувати під захистом його суворості.

Що ж до панни фон Остерло, то вона провадить господарство невтомно й самовіддано. Боже мій, яка вона працююча, як бігає сходами вгору і вниз, як поспішає з одного кінця санаторію в другий! Вона володарює на кухні і в коморі, порпається в шафах з білизною, командує челяддю і дбає про їжу, виходячи з міркувань економії, гігієни, смаку і зовнішньої привабливості, господарює навдивовижу обачно, і в її бурхливій діяльності ховається

постійний докір усій чоловічій половині людства, жоден представник якої не здогадався досі одружитися з нею. Але на щоках у неї двома круглими яскраво-червоними плямами незгасно горить надія стати колись пані Леандер...

Озон і тихе, тихе повітря... Хоч би там що казали конкуренти доктора Леандера і всі, хто йому заздрить, хворим на легені треба настійно рекомендувати «Затишок». Але в ньому лікуються не тільки сухотники, тут є й інші пацієнти — чоловіки, жінки і навіть діти: доктор Леандер домогся успіху в найрізноманітніших галузях медицини. Є тут хворі на шлунок, наприклад, радниця Шпац, що, крім того, скаржиться на вуха, є пацієнти з вадою серця, паралітики, ревматики і нервовохворі в різному стані. Один генерал — діабетик, що вічно бурчить, усім невдоволений, проїдає тут свою пенсію. Декотрі панове з виснаженими обличчями якось чудно закидають ноги, наче не зовсім володіють ними, що наводить на прикрі думки. Одна п'ятдесятирічна дама, пасторша Геленраух, яка народила дев'ятнадцятеро дітей і вже ні про що в світі нездатна думати, все-таки не може втихомириться і ось уже цілий рік, гнана якимось безглуздим неспокоєм, блукає без мети по всьому будинку, спираючись на руку своєї доглядачки, німа й задерев'яніла, моторошна, мов привид.

Час від часу помирає хтось із «тяжких», що лежать у своїх кімнатах і не з'являються ні до столу, ні у вітальні, і ніхто про це не довідується, навіть пацієнти з сусідніх кімнат. Пізно вночі жовтого як віск пожильця виносять, і життя в «Затишку» знов іде своєю колією — масажі, електризація, ін'єкції, душі, ванни, гімнастика, потогонні процедури, інгаляції в різних приміщеннях, устаткованих найновішими досягненнями сучасної техніки...

Так, тут завжди людно. Заклад процвітає. Швейцар, що стоїть біля входу в прибудову, дзвонить у дзвін, коли прибувають нові пацієнти, а тих, що від'їздять, урочисто проводить до екіпажа доктор Леандер разом з панною фон Остерло. Яким тільки людям не давав уже притулку «Затишок»! Тут краде дні в господа бога навіть один письменник, ексцентричний чоловік з дивним прізвиськом — воно означає якийсь мінерал чи благородний камінь.

Між іншим, у санаторії, крім пана Леандера, є ще один лікар — для легких випадків і для безнадійно хворих. Але він зветься по-простацькому Мюллер і взагалі не вартий того, щоби про нього згадувати.

На початку січня комерсант Клетеріан — фірма «А. К. Клетеріан і К^о» — привіз до «Затишку» свою дружину: швейцар бомкнув у дзвін, і панна фон Остерло привітала прибулих здалеку гостей у вітальні внизу, обставленій, як і майже весь цей старий, величний будинок, у на диво чистому стилі ампір. Відразу ж по тому з'явився й доктор Леандер, він коректно вклонився, й почалася перша, корисна для обох сторін розмова.

Грядки в саду були, як завжди взимку, вкриті матами, гроти заметені снігом, альтанки порожні. Двоє санаторних служників несли валізи нових пожильців — екіпаж зупинився на шосе перед ґратчастими воротами, бо до самого будинку під'їзду не було.

— Не поспішай, Габріело, *take care**, серце моє, і не розтуляй рота, — казав пан Клетеріан, ведучи дружину через

* Обережно (англ.).